

„НАПРЕДНИ УЧИТЕЛСКИ ПОКРЕТ У ЦРНОЈ ГОРИ ИЗМЕЂУ
ДВА РАТА (1918—1941)“
Београд 1985.

У издању Републичког завода за унапређивање васпитања и образовања — Титоград, недавно је објављена књига „Напредни учитељски покрет у Црној Гори између два рата (1918—1941)“.

Књигу је написао нама познати учитељ Раде Вуковић он је највише писао о проблемима и странпутицама васпитања и образовања дјецe и омладине, о оспособљавању психофизички недовољно развијене младежи, о класном карактеру васпитања и образовања. Пише као савременик и припадник напредног учитељског покрета у међуратном периоду и припадник народноослободилачког рата. Послије рата наставио је да се бави педагошким питањима, посвећујући посебну пажњу и напредном учитељском покрету, обављајући разне дужности у васпитно-образовној дјелатности, највише као уредник стручно-педагошке штампе. Пише он с позивом на сачуване изворе и литературу, истражује и проучава историју просвјете у Црној Гори, открива драгоцјено наслеђе напредног покрета и освјетљава поруке наших првака у просвјети и друштвеном животу. Поштовалац прошлости, достојне помена, из које израста боља садашњост, на начин зналца и поштеног посленика везе непрекинуту траку људског битисања ка још свјетлијој будућности усавршавања нашег социјалистичког друштва.

Аутор је, како и сам каже „... учинио покушај“ да се прикаже дио стремљења и акција оних снага у редовима учитеља Црне Горе између два рата које су, и поред бројних олуја које су их шибале, остале на линији покрета, демократије, борбе за права и слободе своје и свога народа, оних снага које су се окупљале и дјеловале на линији Комунистичке партије Југославије и њене политике, али и оних које су биле на линији демократских, лијево оријентисаних, такозваних грађанских партија, при-

је свега републиканске и земљорадничке, којима је припадао знатан број учитеља Црне Горе, као и борбених демократа и свих снага којима је у овом периоду заједнички циљ био борба против диктатуре и свих облика угњетавања и обесправљивања, борба за права радних људи да своју будућност граде према својим потребама и могућностима.

Улажући напор да у овом подухвату учини што је могуће више, аутор успијева да на себи својствен начин отвори подручје даљих интересовања. Он је врло инспиративан и по томе како види учитеља јединог интелектуалца у црногорском селу, народног просвјетитеља, предводника народа у борби за слободу и бољи живот, од којег буржоаска режимска политика хоће да направи савезника и спроводника њему туђих идеја, мјера и активности. Учитељу пријете разним репресалијама ако својим радом и понашањем није на страни оних који су на власти. А учитељ треба да је добронамјерни, народу блиски професионално хуманизован човјек, који одгајајући младеж ваја градитеље будућности, човјек кога треба поштовати, цијенити, слушати и ослушкивати како мисли о токовима друштвеног живота.

Напредни учитељски покрет у Црној Гори између два свјетска рата аутор представља као дио напредног радничког покрета, који је прошао кроз све развојне фазе, доживљавао успоне и стагнације. Он извлачи специфичне задатке који су стајали пред учитељима, услове у којима су они живјели, радили и борили се. Полазећи од таквог схватања, аутор прилази обради наслова у оквиру историјске периодизације напредног радничког покрета у Црној Гори између два рата.

Први период чине прве послјератне године (1918—1920), период легалног рада КПЈ и полета револуционарног покрета. У овом пери-

оду напредни учитељи, симпатизери и чланови КПЈ развијају врло живу друштвено-политичку активност. Други период настаје после доношења Обзване и Закона о заштити државе (1921—1931), када је Партија била приморана да се повуче у дубоку илегалност, период слабења револуционарног радничког покрета, када није било значајних активности напредних учитеља, изузев сталешког удруживања. Трећи период почиње оживљавањем и консолидовањем радничког покрета (1931—1935), када и напредни учитељи узимају све више учешћа у низу јавних иступања у разним друштвеним, задружним и другим организацијама. Четврти период (1935—1941), који настаје све одлучнијим наступањем комуниста на политичко позорницу и оживљавањем радничких организација, период окупљања свих прогресивних снага у Народни фронт. Активирају се и напредни учитељи у раду својих удружења, укључују се и бројне политичке акције удружене опозиције, стварају своје организације у чијим оквирима организују и друштвено-политичко оспособљавање.

Аутор полази од слободоумног црногорског учитеља као носиоца педагошких стремљења из седамдесетих година прошлог вијека, носиоца напредне политичке мисли Душана Бркановића, првог и једног од најстаријих пропатора социјализма у Црној Гори, кога правосудни органи и органи унутрашњих послова оптужују као опасног противника државне власти и као таквог отпуштају из државне службе. Напредни црногорски учитељи су се први побунили против апсолутизма краља Николе, поред свих претњи и злостављања. Аутор каже: „И прије првог свјетског рата бројни напредни демократски оријентисани учитељи, родољуби и патриоти одлучно су устали против режима насиља и неправде. Са њима се режим немилосрдно обрачунавао, прогонио их, кажњавао, осуђивао чак и на смрт, а неки су мучки из засјезде убијени. Зато је један

број таквих учитеља, да би избегао робију или смрт, морао да напусти Црну Гору и пође у емиграцију“. Писац наводи поименично учитеље жртве терора из овог периода који су мучки убијени с почетка овог вијека, оптужене учеснике побуне и завјера против књаза Николе, које су судови осуђивали због велеиздаје и на вишегодишњу робију у оковима.

Напредни се учитељи нијесу мирили ни са аустријском окупацијом у току првог свјетског рата: остајући досљедни узвишеном позиву народног учитеља и одбијајући да реализују наставни програм без националних садржаја (национална историја, патриотске pjesме, употреба ћирилице и сл.), подносили су отказ на службу. Због тога су их хапсили, стављали под војни суд, интернирали у злогласне логоре. Неки учитељи су се прикључили комитском покрету, доприносили његовом ширењу, организационом јачању и идејној оријентацији на бази ослобођења и уједињења.

Облици борбе прогресивних учитеља између два рата као дио напредног радничког покрета прилагођавани су датим условима. Један вид борбе били су захтјеви изложени у посебним резолуцијама учитељских вијећа, затим рад на развијању задругарства, отварање народних библиотека са читаоцима и оснивање културно-умјетничких друштава, спортских друштава, друштава трезвености, алфаветских течајева и слично, користећи све то за ширење и пропаганду социјалистичке идеологије, подстичући организацију напредног бачког покрета у учитељским школама гдје је изведено више запажених штрајкова.

Књига почиње ријечима: „Са неизмјерним поштовањем ову књигу посвећујем брату Михаилу Вуковићу, првоборцу, и свим његовим саборцима црногорским учитељима — борцима и жртвама фашизма, који су под заставом револуције, на разним ратиштима и страциштима, животима својим посвједочили оданост своме народу и његовој слободи“.

Већи број прилога из ове књиге објављен је током протеклих десетак година у периодичној штампи, па је приликом припрема за ову књигу прилагођен и побољшан. У првом прилогу обрађено је отварање и прве године рада учитељске школе. Други значајан прилог је Штрајк црногорских учитеља јуна 1920. године. Ту се говори о материјалном и друштвеном положају учитеља, мјесту овог штрајка у историји напредног учитељског покрета у земљи, у оквиру учитељског удружења на синдикалној основи. У трећем прилогу, на основу архивске грађе, приказана је брутална хајка на учитеље комунисте и симпатизере у вријеме када се у земљи владало Законом о заштити државе. У четвртном прилогу дат је приказ стања основног школства и положаја просвјете и просвјетних радника у Црној Гори у вријеме бијелог терора. Садржај петог прилога обухвата активно учешће демократски оријентисаних учитеља у акцијама које су организовале и водиле лијеве политичке партије; реаговање режимских власти и штампе на декларацију Удружене опозиције; позивање на одговорност. У периоду када напредни социјал-демократски и марксистички оријентисани учитељи Југославије (1937—1940) почињу да стварају своје културно-просвјетне и издавачке задруге да би што организованије радили на свом идејно-политичком уздицању и стручном усавршавању, оспособљавали се за рад у учитељским удружењима и у народу, већина прогресивних учитеља Црне Горе била је активна у напредној Учитељској

задрузи „Вук Караџић“, а 1940. године основали су у Подгорици Културно-издавачку задругу „Народни учитељ“, што је и наслов шестог дијела књиге, обрађеног углавном на основу сјећања учесника. У седмом дијелу обрађена је сарадња напредних црногорских учитеља у стручним, књижевним и другим периодичним публикацијама. Појединци су писали о стручним, културним и другим питањима, а неки су се бавили и лијепом литературом. У осмом дијелу дате су кратке биографије неколико најистакнутијих старијих учитеља комуниста Црне Горе из овог периода. Књига има резиме на два страна језика и посебно регистре личних имена, географских појмова, периодике, а испод основног текста дата су неопходна објашњења мање познатих појмова, основни извори и литература.

Имајући у виду чињеницу да је допринос демократски оријентисаних учитеља Црне Горе напредном радничком покрету између два рата био врло велики, као и чињеницу да је скоро двије стотине напредних учитеља Црне Горе у току ослободилачког рата и социјалистичке револуције пало као борци и жртве фашистичког терора, ова књига има своје мјесто у континуитету историје просвјете и педагошке мисли у Црној Гори. Дугујемо захвалност аутору на замашном и значајном подухвату, успјеху у овом корисном казивању о лучоношама напредног учитељског покрета и трибунима друштвеног напреса.

Драгиша Раишевић

НАУЧНИ СКУП КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКИ СПОМЕНИЦИ БОКЕ КОТОРСКЕ И ТУРИЗАМ

У организацији Туристичког савеза Бокe Которске у Херцег-Новом је 21. и 22. марта 1986. године одржан научни скуп Културно-историјски споменици Бокe Которске и туризам.

Скupu су присуствовали истакнути научни радници из цијеле наше земље. Тематика скупа је била разноврсна.

Миленко Пасиновић је говорио о културно-историјском наслеђу